

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

“ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานและพระราชดำริเพื่อชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย มาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 โดยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแสดงให้เห็นถึงความพอเพียงความพอดีในความเป็นอยู่และการใช้เหตุผลเป็นเครื่องนำทาง ซึ่งหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้ออกพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2550, น. 254 - 258)

จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินให้เกิดผล ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ได้กำหนดแนวทางพระราชดำริ โดยยึดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อให้หน่วยงานและองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนดังกล่าว นำไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม จนถึงระดับประเทศ ซึ่งเป็นส่วนเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน และช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 นั้น ทุกภาคส่วนในสังคมไทยเห็นพ้องร่วมกันน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อมุ่งให้เกิดภูมิคุ้มกัน และการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลอย่างยั่งยืน (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 2555, น. 2)

แม้ว่า ที่ผ่านมามีการดำเนินการ โครงการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้คนในชนบทสามารถพึ่งพาตนเองก็ตาม แต่สภาพเศรษฐกิจของชนบทในประเทศไทย เกษตรกรยังคงมีปัญหาความยากจนอยู่เช่นกัน จากการวิเคราะห์ภาวะความยากจน ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรรวมทั้งประเทศ จำนวน 5.8 ล้านครัวเรือน เป็นครัวเรือนเกษตรกรยากจน คือ มีรายได้ต่ำกว่าเส้นยากจนที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ทำการคำนวณ คือเท่ากับ 1,579 บาท / คน / เดือนหรือ เท่ากับ 18,948 บาท / คน / ปี มีจำนวน 1.7 ล้านครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 29.76 ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด และครัวเรือนยากจนเหล่านี้มีรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ย 11,125 บาท / คน / ปี ซึ่งต่ำกว่าเส้นความยากจน

เกือบ 2 เท่า โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีครัวเรือนเกษตรรายจนมากที่สุด และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทั้งในแง่ของสัดส่วนและความรุนแรง ขณะที่ภาคอื่นมีแนวโน้มที่จะลดลง (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2555, น. 1 - 2)

บ้านจอมนาง หมู่ที่ 2 ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย เนื้อที่หมู่บ้านทั้งหมด 1,023 ไร่ จำนวนประชากร 1,189 คน ประชาชนในหมู่บ้านประกอบอาชีพหลัก คือ ทำการเกษตร, ทำนา, ทำสวนปลูกผักไว้กิน และค้าขาย อาชีพรอง คือ การประมง หาปลาตามลำน้ำโขงเป็นรายได้ที่ดีพอสมควร จึงเป็นชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง และมีตลาดภายในหมู่บ้านไว้เป็นที่จำหน่ายอาหาร และผลผลิตทางการเกษตรของประชาชนในหมู่บ้าน จากการสอบถามข้อมูลเบื้องต้น พบว่าในอดีตได้มีการทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีในการเพาะปลูก จึงทำให้ได้รับผลกระทบเกิดการเจ็บป่วยจากสารเคมีขึ้น จึงได้มีการเลิกใช้สารเคมีแล้วหันมาใช้ในการทำเกษตรแบบอินทรีย์ และดำเนินการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการใช้ทรัพยากรอย่างไม่จำกัดในยุคนิโถกนิยมแรงงานที่ทำการเกษตรในครัวเรือน หรือการลงแขกเอามือเอามาแรงกันกลายเป็นการจ้างแรงงานขาดความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เอื้ออาทรต่อกัน กลายเป็นความเห็นแก่ตัว ยังพบอีกว่า มีปัญหาหนี้สิน มีการแข่งขันกันเพื่อต้องการเงินมาใช้หนี้และซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ความหลากหลายของพืชพรรณถูกทำลายสูญไป กลายเป็นพันธุ์ใหม่ ๆ เช่น ข้าวพันธุ์พื้นเมืองของไทยหลายพันธุ์ ที่เหมาะสมในแต่ละท้องถิ่น และทนต่อโรคแมลงถูกละเลยและลืมเลือนไปพร้อม ๆ กับวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนไม่เหมือนเดิม เพราะต้องแข่งขันกันเพื่อธุรกิจ ทำให้ขาดความสามัคคี ชุมชนอ่อนแอในที่สุด (องค์การบริหารส่วนตำบลจุมพล, 2558, น. 10 - 12)

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นได้ว่า วิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยทั้งหมด 5 ด้าน (สัญญา เคนาภูมิ, 2557) อันได้แก่ หลักความพอประมาณ เป็นการตระหนักรู้ภายในตัวบุคคล การประเมินศักยภาพภายในและภายนอก ที่จะดำเนินชีวิตด้วยความไม่เบียดเบียนบุคคลอื่น (รุ่งนภา นักร้อง, 2556) หลักความมีเหตุผลคนในชุมชน มีการแสดงออกถึงการตัดสินใจที่มีเหตุผลตามหลักวิชาการ กฎเกณฑ์สังคม ทั้งประเพณี วัฒนธรรม หลักกฎหมายหลักศีลธรรม (สุมาลี สิงห์เกิด, 2553) การมีภูมิคุ้มกันนั้น มีการเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลง ที่อาจจะเกิดขึ้นทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ ความพร้อมของบุคคลที่จะสามารถรับมือต่อผลกระทบอันเกิดจากพลวัตในมิติต่าง ๆ (ปราณี เข็มวงศ์, 2553) หลักความรู้ ซึ่งคนในชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้แก่ชุมชน เป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (ถวัลย์ มาศจรัส, 2550) และหลักคุณธรรม ดำรงคุณงามความดี มีสภาวะจิตใจที่มั่นคง สำนึกในจิตใจ ความความเสียสละ ความมีน้ำใจงาม ความยุติธรรม สามารถ

ตัดสินใจแก้ปัญหา ได้อย่างเหมาะสมด้วยหลักธรรมจรรยา คุณธรรม เป็นที่ตั้งหรือเป็นประโยชน์แก่ สันติภาพ หรือสันติสุข (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2554)

จากความสำคัญและสภาพปัญหาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจว่าการ ดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นไปในระดับใด คนในชุมชนมีวิถีชีวิตตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง แตกต่างกันหรือไม่ ผู้วิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาถึงวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงของชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย เพื่อตอบสนอง ความต้องการ และเป็นประโยชน์สูงสุดของประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความ ยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาระดับวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

1.2.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย จำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา อาชีพและรายได้

1.2.3 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

1.3 สมมติฐานการวิจัย

1.3.1 วิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย โดยรวมอยู่ในระดับมาก

1.3.2 ประชาชนในชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย จำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ แตกต่างกัน มีวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แตกต่างกัน

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่อง วิธีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.4.2.1 ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาเป็นประชากรในชุมชนบ้านจอมนางที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปี ขึ้นไป จำนวน 525 คน (ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน อำเภอพนพิสัย จังหวัดหนองคาย 2557)

1.4.2.2 กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาเป็นประชากรในชุมชนบ้านจอมนางที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปี ขึ้นไป จำนวน 228 คน ได้มาโดยการกำหนดขนาดโดยใช้สูตร (Yamane, 1973, p. 727) และการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling)

1.4.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาระหว่าง เดือนมิถุนายน - เดือนกันยายน พ.ศ. 2559 ระยะเวลา 4 เดือน

1.4.4 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาในพื้นที่ชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

1.4.5 ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาตัวแปร ดังนี้

1.4.5.1 หลักความพอประมาณ

1.4.5.2 หลักความมีเหตุผล

1.4.5.3 การมีภูมิคุ้มกัน

1.4.5.4 หลักความรู้

1.4.5.5 หลักความมีคุณธรรม

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

“เศรษฐกิจพอเพียง” หมายถึง ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติแก่ประชาชนโดยยึดหลัก “ทางสายกลาง” ท่ามกลางมรสุมเศรษฐกิจที่ต้องเผชิญอยู่ในปัจจุบัน

“วิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” หมายถึง การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย อันประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควร ประกอบไปด้วยความรู้ และคุณธรรม ในการดำเนินชีวิตในชุมชน

“ความพอประมาณ” หมายถึง การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย อันเกี่ยวกับ การประเมินศักยภาพภายในและภายนอกของตน การไม่เบียดเบียนบุคคลอื่นมีเป้าหมายในชีวิตชัดเจน มั่นคง มีความขยันหมั่นเพียรด้วยความสุจริตต่อบุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อม รู้จักกำลังและขอบเขตความสามารถของตน รวมถึงมีความพอดีทางด้านจิตใจ ซึ่งจะไม่ก่อความเดือดร้อนให้กับตนเอง และผู้อื่น

“ความมีเหตุผล” หมายถึง การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย อันเกี่ยวกับ การตัดสินใจอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ซึ่งมีการพิจารณาอย่างรอบคอบและคำนึงถึงผลกระทบในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตัดสินใจที่มีเหตุผลตามหลักวิชาการ กฎเกณฑ์สังคม ทั้งประเพณี วัฒนธรรม หลักกฎหมายหลักศีลธรรม ซึ่งมีการพิจารณาจากสาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างรอบคอบ ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ

“การมีภูมิคุ้มกัน” หมายถึง การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย อันเกี่ยวกับ การเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลง ที่บุคคลจะสามารถรับมือต่อผลกระทบอันเกิดจากพลวัตในมิติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยแก้ไขสถานการณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นปรับตัว และฟื้นฟู ด้วยความสามารถที่มีอยู่อย่างเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน

“ความรู้” หมายถึง การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย อันเกี่ยวกับ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาศึกษาพัฒนาต่อยอดให้เกิดเป็นองค์ความรู้

“ความมีคุณธรรม” หมายถึง การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย อันเกี่ยวกับสิ่งที่บุคคลเห็นว่าสิ่งงามมากมีประโยชน์มาก เช่น ความเอื้อเฟื้อ, ความอดทน, ความขยันขันแข็ง, ความซื่อสัตย์, ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และการมีระเบียบวินัย เป็นต้น

“ชุมชนบ้านจอมนาง” หมายถึง ชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ผลของการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านจอมนาง ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย และได้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงพัฒนาท้องถิ่นให้ดียิ่งขึ้นไป